

Capitolul I

CONSTRUCȚIA EUROPEANĂ. EVOLUȚIE ISTORICĂ

Secțiunea I

Generalități. Premise

Studiul dreptului Uniunii Europene privind afacerile nu poate fi separat de înțelegerea premiselor generale și a condițiilor complexe de natură economică, politică, socială și de securitate globală ce au dus la apariția modelului european de dezvoltare¹.

§ 1. Europa – temă de meditație de-a lungul secolelor

Ideea construcției europene se pare că a urmat un ritm impus de istorie; astfel, după apariția, la sfârșitul Evului Mediu, a câtorva precursori, sec. XVI se caracterizează prin sărăcie doctrinară, sec. XVII, dimpotrivă, prin bogăție, sec. XVIII printr-o relativă tăcere pe această temă, sec. XIX prin reînvierea ideii, pentru ca sec. XX, cu începere din 1914, să fie nu numai o perioadă doctrinară, ci și o epocă a eforturilor concrete de unitate europeană².

La **sfârșitul Evului Mediu** primii teoreticieni au adus construcției Europei o serie de idei ce subzistă încă: unul dintre aceștia a fost juristul *Pierre Dubois*³ care, pentru asigurarea păcii între state, propunea un sistem instituționalizat de arbitraj internațional,

¹ Ideea de unitate europeană își are sorgintea în antichitate și s-a perpetuat de-a lungul secolelor. A se vedea: A. Marga, *Filosofia unificării europene*, ed. a II-a, Ed. Apostrof, Cluj, 1997, pp. 147-153; B.M.C. Predescu, *Drept instituțional comunitar. Curs universitar*, Ed. Universitaria, Craiova, 1999, p. 3; J.B. Duroselle, *L'idée d'Europe dans l'histoire*, Denoël, Paris, 1965, p. 40; D. de Rougemont, *Vingt-huit siècle d'Europe*, Ed. Payot, Paris, 1961, p. 29; J. Barber, *Istoria Europei Moderne*, Ed. Lider, București, 1993; S. Berstein, P. Milza, *Istoria Europei*, vol. I-V, ed. a II-a, Institutul European, Iași, 1998; J. Carpentier, F. Leburn, *Histoire de l'Europe*, Seuil, Paris, 1992; N. Ciachir, *Istoria politică a Europei de la Napoleon la Stalin*, Ed. Oscar Print, București, 1997; O. Drîmba, *Istoria culturii și civilizației*, vol. I-IV, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1987; J.B. Duroselle, *L'Europe Histoire de ses peuples*, Perrin, Paris, 1990; J.B. Duroselle, *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours, Vie politique et relations*, PUF, Paris, 1991; M. Duverger, *Europa de la Atlantic la Delta Dunării*, Ed. Omegapres, București, 1991; M. Duverger, *L'Europe, dans tous ses Etats*, PUF, Paris, 1995; A. Grosser, *Occidentalii. Țările Europei și Statele Unite după război*, Ed. Du Style, București, 1999; L. Gyémánt, *Preistoria construcției europene*, Ed. Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 1999; D. Hamon, I.S. Keller, *Fondements et étapes de la construction européenne*, PUF, Paris, 1997; G. Hermet, I. Guy, *Istoria națiunilor și a naționalismului în Europa*, Institutul European, Iași, 1997; I. Horga, *Construcție Europeană. Tradiție, realitate perspectivă*, Ed. Universității din Oradea, 1998.

² A se vedea: L. Cartou, *Communautés Européennes*, 10e éd., Précis Dalloz, Paris, 1991, p. 29; J. Barber, *Istoria Europei Moderne*, Ed. Lider, București, 1993, p. 4; S. Berstein, P. Milza, *Istoria Europei*, vol. I-V, ed. a II-a, Institutul European, Iași, 1998.

³ El a fost contemporan cu Ludovic IV cel Frumos (1285-1314). Acesta a rămas cunoscut în istorie atât pentru politica sa de centralizare a statului, cât și pentru cea de lărgire a domeniului regal. Totodată, a desființat Ordinul Templierilor (1312), confiscându-i averile. A se vedea: *Micul Dicționar Enciclopedic*, 1972; N. Păun, *Istoria construcției europene*, Ed. Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 1999; N. Păun, A.C. Păun, G. Ciceo, *Europa unită, Europa noastră*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2003.

diferențele urmând a fi rezolvate pe cale pașnică de către un Consiliu de prinți laici și ecleziști. Dacă ideea lui Dubois a rămas fără ecou, fiind probabil prea avansată pentru vremea sa, nu același lucru se poate spune despre proiectul sugerat de omul de afaceri francez *Antoine Marini*, proiect care prevedea instituții precise¹. Apropiat de ideile lui Dubois și fondat pe principiile neagresiunii și ajutorului mutual între state, proiectul prevedea crearea unei confederații europene dotată cu organe comune (Ansamblul sau Adunarea – care urma să voteze cu majoritate simplă, Curtea de Justiție), un buget federal, o forță armată comună, o procedură arbitrală.

Secolul XVI. Dacă la sfârșitul Evului Mediu au apărut primele doctrine europene moderne, sec. XVI surprinde prin tăcerea sa. Se poate ca explicația acestei tăceri să țină de ideea formulată în legătură cu *Erasmus*: „Acest olandez a locuit la Bruxelles, Paris, a vizitat Italia și Germania; el este din timpul acelor mari oameni ai secolului XVI, care nu au vorbit despre Europa pentru că ei nu doreau nimic de la aceasta”².

Secolul XVII, contrar celui precedent, aduce doctrinei europene oameni și idei noi. *Emeric Crucé*, contemporan cu Louis XIII (1610-1643), aduce construcției europene o idee novatoare, în sensul că proiectul său are ca scop asigurarea păcii, nu ca scop în sine, ci pentru favorizarea economiei și schimburilor comerciale. Astfel, el propunea organizarea țărilor printr-un arbitraj încredințat unei Adunări permanente, cu sediul la Veneția, care să reunească atât reprezentanți ai statelor creștine, cât și ai altor state ale lumii (Turcia, de exemplu). Tot în secolul XVII, pentru prima dată un american, *William Penn*, oferea Europei mijloacele pentru încetarea războaielor care o fragmentau. El sugera, în 1693, instituirea unei Diete grupând reprezentanții țărilor Europei (plus Turcia) care să hotărască cu majoritate și care să dispună de o forță armată; pacea astfel obținută permitea Europei să-și dezvolte economia și civilizația³.

Secolul XVIII se caracterizează printr-o relativă sărăcie în doctrine europene. Cu toate acestea el a văzut născându-se câteva mari proiecte ale unor oameni care aparțineau încă secolului XVII, sau care aparțineau deja secolului XIX. Unul dintre proiecte a aparținut *abatelui de Saint-Pierre*, a fost publicat în anul 1712 și s-a numit „Proiectul păcii eterne”. El a sperat să creeze impracticabila sa pace eternă printr-un guvern confederativ comun națiunilor europene. Această idee, himerică, imperfectă prin

¹ A se vedea: L. Cartou, *op. cit.*, p. 30; P. Bezbakh, *L'Europe devant l'Europe*, Paris, 1992, p. 7; M. Bloch, *Societatea feudală*, vol. I, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1996, p. 18; E. Bold, I. Ciupercă, *Europa în derivă*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2001, p. 27.

² A se vedea: D. de Rougemont, *Vingt-huit siècles d'Europe*, Paris, 1969, p. 81, citat de L. Cartou, *op. cit.*, p. 30; M. Bloch, *Societatea feudală*, II, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1996, p. 24; E. Bold, I. Ciupercă, *Europa în derivă*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2001, p. 31; P. Boniface, *Relațiile Est-Vest 1945-1991*, Institutul European Iași, 1998; F. Brădescu, *Europa Unită*, Ed. Majadahonda, București, 2000; J. Carpentier, F. Leburn, *Histoire de l'Europe*, Seuil, Paris, 1992, p. 36.

³ B. Vuyenne, *Histoire de l'idée européenne*, Paris, 1964, citat de L. Cartou, *op. cit.*, p. 31. Henric al IV-lea – rege al Navarrei din 1572 și al Franței 1589-1610 – a propus și el un proiect ce presupunea remodelarea Europei care trebuia divizată în 15 state de importanță egală. Între aceste state, pacea trebuia asigurată prin organizarea Consiliului provinciilor cu sedii diferite, la Danzig (pentru regatele de NE), la Nuremberg (pentru cele germane), Viena (pentru Europa de Est), Bologna (pentru țările italiene). Aceste Consilii provinciale, care statuau asupra litigiilor între state, trebuiau să fie conduse de un Consiliu creștin alcătuit din 40 de reprezentanți ai celor 15 state. Respectul deciziilor Consiliului trebuia asigurată de o armată europeană finanțată în comun de state. A se vedea D. de Rougemont, *op. cit.*, p. 96, citat de L. Cartou, *op. cit.*, p. 31.

chiar natura sa, este totuși cea mai bună concepție născocită din sec. XV încoace¹. Organizarea păcii era fondată pe un plan în cinci puncte: alianța eternă între suverani, respectarea de către state a deciziilor unui senat european, contribuția statelor la cheltuielile alianței, intervenția colectivă contra statelor care nu respectă pactul, revizuirea pactului cu majoritate, în afara celor cinci puncte fundamentale pentru care unanimitatea era necesară².

Secolul XIX, prin profundele schimbări aduse de Revoluția franceză și Imperiu, a fost perioada dominată de două mari nume: Saint-Simon și Proudhon. *Saint-Simon*, în „*Reorganizarea societății europene sau Necesitatea și mijloacele de a uni popoarele Europei într-un singur corp politic, păstrându-i fiecăruia independența națională*” (1814), aprecia că reorganizarea Europei rezidă în unirea dintre Franța și Anglia, căci „Anglia și Franța unite sunt mai puternice decât restul Europei”³. În Europa există legături politice și sociale, continuă autorul, deci trebuie prin mijloace corespunzătoare, să fie asigurată solidaritatea ambelor tipuri de relații. Oricărei reuniuni de oameni sau de popoare îi sunt necesare instituții comune și o organizare unitară, în caz contrar, totul se decide prin forță. Orice organizație politică, ca și orice organizare socială, au principii fundamentale, care le formează esența și fără de care nu pot nici să reziste, nici să-și producă efectele așteptate. Aceste principii sunt în număr de patru: 1) orice organizație politică instituită pentru a uni diferite popoare, păstrându-le independența națională, trebuie să fie sistematic omogenă, adică toate instituțiile sale trebuie să fie consecințe ale unei concepții omogene – deci, la toate nivelurile guvernarea trebuie să fie asemănătoare; 2) Guvernul general trebuie să fie în întregime independent de guvernele naționale; 3) cei care compun Guvernul general trebuie să fie îndemnați, prin poziția lor, să aibă o perspectivă generală, ocupându-se, cu prioritate, de interesele generale; 4) membrii Guvernului general trebuie să dispună de o putere în sine, independentă de orice altceva. Structura Europeană trebuie, după Saint-Simon, să se sprijine pe un sistem parlamentar având un rege și un Parlament („Europa va avea cea mai bună organizare posibilă dacă toate națiunile, guvernate fiind de parlamente, vor recunoaște supremația unui parlament

¹ C.H. de Saint-Simon, *Reorganizarea societății europene sau necesitatea și mijloacele de a uni popoarele Europei într-un singur corp politic, păstrându-i fiecăruia independența națională*, (1814) în „Mari gânditori și filosofi francezi ai veacului al XIX-lea”, Biblioteca pentru toți, Ed. Minerva, București, 1989, pp. 107-109; El. Pond, *Renașterea Europei*, Ed. Pandora M, București, 2003; C. Turliuc, *Istoria și teoria relațiilor internaționale*, Ed. Cantes, Iași, 2000.

² Organul esențial al proiectului trebuia să fie Senatul european alcătuit din 40 de membri, dotat cu putere legislativă și judiciară și care trebuia să dispună de forțe armate. A se vedea: L. Cartou, *op. cit.*, p. 31; J.B. Duroselle, *L'Europe Histoire de ses peuples*, Perrin, 1990; A. Duțu, *Ideea de Europa și evoluția conștiinței europene*, Ed. All, București, 1999; M. Duverger, *Europa de la Atlantic la Delta Dunării*, Ed. Omega, București, 1991, p. 29; M. Duverger, *L'Europe, dans tous ses Etats*, PUF, Paris, 1995; L. Gyémánt, *Preistoria construcției europene*, Ed. Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 1999, p. 40.

³ „Prin forța politică a englezilor și francezilor înțeleg superioritatea lor diplomatică și mijloacele de corupție pe care bogăția lor le pune la dispoziție pentru ca încercările lor să aibă succes ... Dacă englezii și francezii se asociază și creează un parlament comun; dacă scopul lor este să extindă asociația, atrăgând și alte popoare; dacă, deci, guvernul anglo-francez favorizează partizanii constituției reprezentative la toate popoarele, susținând crearea de parlamente în actualele monarhii absolute, ale căror popoare, când vor avea un guvern reprezentativ, se vor putea uni și vor trimite deputați în Parlamentul comun – atunci organizarea Europei se va împlini fără piedică, fără catastrofe, fără revoluții politice”. A se vedea: *Mari gânditori...*, vol. I, pp. 113-114; L. Iftode, *Proiecte de unificare europeană în secolele XIX-XX*, Ed. „Flondor”, Rădăuți, 2007, p. 43.

general, plasat deasupra celor naționale și investit cu puterea de a judeca diferendele lor”). Parlamentul¹ trebuia să aibă două Camere: Camera înaltă, numită de rege, și Camera comunelor „în care se putea trimite câte un comerciant, un savant, un administrator și un magistrat” aleși de către corporația profesională din care făceau parte. Nici ideile lui *Pierre-Joseph Proudhon* (1809-1865) nu sunt mai originale: el condamna atât centralizarea moștenită de la iacobini, cât și principiul naționalităților în care vedea un pericol: crearea de state puternice și rivale poate genera războaie. În lucrarea „*Principiul federativ*” (1863) Proudhon propunea să se aplice Europei o organizare federală (mai precis „o confederație de confederații”²). Pentru asigurarea unei libertăți reale a oamenilor, Proudhon vedea organizarea societății pe fundamentul unei celule viabile, cea în care oamenii se cunosc direct³.

§ 2. Ideile și mișcările europene ale secolului XX

Secolul XX este epoca mișcărilor europene care a început la 1900, la Paris, când Congresul de Științe Politice a propus proiectul: „*Statele Unite Europene*”, a continuat cu o concentrare a acțiunilor în direcția constituirii unei „Europe Unite”, pentru ca perioada de după cel de-al doilea Război Mondial să ducă la concretizarea ideii de unitate. De această idee și-au legat numele o seamă de personalități ale lumii. Astfel, *Victor Hugo* arăta că „unitatea Europei este opțiunea cea mai înțeleaptă pentru popoarele care o alcătuiesc, pentru că numai unitatea va deveni scutul în fața tuturor furtunilor care, altfel, ar putea pustii una dintre cele mai vechi civilizații ale lumii”⁴. *Albert Camus* observa că „uniți, europenii vor fi în măsură să sporească tezaurul de valoare acumulat în decursul istoriei”, iar *Nicolae Titulescu*, în intervenția la Comisia de Studii pentru Uniunea Europeană „Căile practice de formare a Uniunii Europene”⁵, aprecia că prin constituirea Uniunii Economice Europene va fi posibilă dezvoltarea colaborării dintre statele continentului, precum și dintre aceste state și alte state, deoarece numai o

¹ Saint-Simon afirma că Parlamentul european trebuie să se sprijine pe *patriotismul european*. În legătură cu aceasta și, în general, cu patriotismul el afirma: „orice om născut într-o anumită țară, cetățean al unui anumit stat, capătă totdeauna prin educație, prin relații sociale, prin exemplele pe care le are la dispoziție, anumite obiceiuri mai mult sau mai puțin profunde, de a extinde punctul său de vedere dincolo de bunăstarea personală și de a corela propriul interes cu interesul social. Din acest obicei întărit și transformat în sentiment, rezultă tendința de a-și generaliza interesele, adică de a lua în considerare interesul comun: această înclinație care slăbește uneori, dar care nu se anulează niciodată, se numește patriotism”. A se vedea: *Mari gânditori și filosofi francezi ai veacului al XIX-lea*, vol. I, pp. 110-111; R. Manolescu, *Urmările mării migrații a popoarelor pentru Europa Apuseană*, Ed. Universității București, București, 1967; R. Manolescu; *Istoria Evului Mediu*, vol. I-II, Ed. Universității București, București, 1969.

² A se vedea: L. Cartou, *op. cit.*, p. 33; P.J. Proudhon, *Despre principiul federativ*, traducere de M.L. Dobre, Ed. Universității „A.I. Cuza”, Iași, 2013, p. 59; N. Păun, A.C. Păun, *Istoria construcției europene*, Ed. Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, vol. I-II, 2000; R. Munteanu, *Drept european. Evoluție, instituții, ordine juridică*, Ed. Oscar Print, București, 1996; C. Mureșanu, *Europa modernă*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1997; V.C. Nechita, *Integrare Europeană*, Ed. Deșteptarea, Bacău, 1996.

³ A se vedea: B. Vuyenne, *Histoire de l'idée européenne*, Paris, Payot, 1969, p. 49; P. Wandycz, *Prețul libertății: O istorie a Europei centrale până în prezent*, Ed. All, București, 1998, p. 74; C. Zorgbibe, *Construcția Europeană. Trecut, prezent, viitor*, Ed. Trei, București, 1998, p. 39.

⁴ D. Mazilu, *Integrarea europeană. Drept comunitar și Instituții Europene. Curs*, Ed. Lumina Lex, București, 2001, p. 24.

⁵ Geneva, 17 ianuarie 1931. *Idem*.

asemenea colaborare constituie garanția progresului. G. Mironescu, reprezentantul țării noastre la Liga Națiunilor, în cursul aceleiași dezbateri, afirma: „profund atașată ideii de pace, țara mea sprijină în mod călduros această inițiativă în care vede cea mai puternică garanție pentru consolidarea păcii, precum și pentru progresul continuu al Europei și al umanității. Convingerea mea este că înfăptuirea federală europeană este o necesitate absolută pentru a asigura viitorul bătrânului nostru continent și civilizația sa”.

Manifestul Pan European – 1926. După ce popoarele Europei trăiseră experiența tragică a Primei conflagrații mondiale, în 1926, la Viena, 2000 de reprezentanți din 24 de state, îngrijorați de perspectiva unor noi tensiuni și confruntări nu doar între statele continentului, dar și cu alte state ale lumii, s-au întrunit pentru a examina viitorul posibil al continentului¹. Congresul de la Viena și-a propus să „lanseze un mesaj statelor europene și statelor din celelalte zone ale lumii” care, în urma negocierilor, a luat forma „Manifestului Pan European”². Dintre obiectivele convenite la Congres și consemnate în Manifest amintim: garantarea egalității, securității și suveranității; înfăptuirea uniunii vamale; stabilirea unei monede comune; respectarea civilizației fiecărui stat; dezvoltarea cooperării între statele membre și cu celelalte state. Rezultă că *Manifestul Pan European a prefigurat* „princiipiile care au fost puse la baza construcției de mai târziu”, dar Congresul de la Viena mai rămâne în memorie și pentru meritul reprezentanților, care au reușit atât să elaboreze cele mai importante direcții de acțiune ale popoarelor continentului, pentru ca „dezideratul unității să devină realitate”, cât și să precizeze obiectivele care urmau să se înfăptuiască. În același timp, meritul rezidă și în reușita elaborării unui mesaj coerent adresat atât statelor Europene, cât și celorlalte state³.

Uniunea Pan Europeană. Aristide Briand, șef al diplomației franceze din anii sfârșitului celui de-al treilea deceniu al secolului al XX-lea, și-a legat numele atât de Tratatul General de renunțare la război ca instrument al politicii naționale (cunoscut și

¹ După Primul Război Mondial, ideea federației europene a fost exprimată în 1922 de către Coudenhove-Kalergi (Contele *Richard Nikolaus von Coudenhove-Kalergi* – 1894-1972, a fost un publicist, gânditor politic și militant federalist european de origine austriacă) prin publicarea lucrării: „*Pan Europa*”. Lucrarea prevedea în special constituirea unei federații europene fondate pe abandonul suveranității consimțit de statele europene. Pentru a realiza acest proiect Coudenhove-Kalergi a creat, sub patronajul unor înalte personalități, o mișcare intitulată Uniunea Pan Europeană în care Aristide Briand accepta să fie președinte de onoare. De fapt Coudenhove-Kalergi a fost mai curând un „confederalist european”, și nu un veritabil federalist. Pan-Europa, spunea Coudenhove-Kalergi în discursul său la primul congres al Uniunii Pan-Europene, de la Viena, în octombrie 1926, refuza categoric hegemonia unui popor sau a unui stat european. Din punctul său de vedere, Europa unită se va produce doar ca o asociație de state libere, pledând de fapt pentru o confederație paneuropeană. Numele acestei confederații europene ar fi *Statele Unite ale Europei*. – A se vedea L. Cartou, *op. cit.*, p. 33; D. Mazilu, *op. cit.*, p. 25; R.N. Coudenhove-Kalergi, *Pan Europa*, Ed. Pro Europa, Tg. Mureș, 1997, p. 78.

² A se vedea: N. Păun, *Istoria construcției europene*, Ed. Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 1999, p. 59; N. Păun, A.C. Păun, G. Ciceo, *Europa unită, Europa noastră*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2003, p. 83; J. Pinder, *Uniunea Europeană. Foarte scurtă introducere*, Ed. All, București, 2005; E. Pond, *Renașterea Europei*, Ed. Pandora M, București, 2003; L. Popescu Bîrlan, *Construcția Uniunii Europene*, Ed. C.H. Beck, București, 2009; E. Popescu, *Teorii ale integrării europene*, Ed. C.H. Beck, București, 2009.

³ A se vedea: D. Mazilu, *op. cit.*, p. 25; P. Calvocoressi, *Europa de la Bismark la Gorbaciov*, Ed. Polirom, Iași, 2003, p. 204; E. Campus, *Ideea federală în perioada interbelică*, Ed. Academiei Române, București, 1993, p. 198; P. Wandycz, *Prețul libertății: O istorie a Europei centrale până în prezent*, Ed. All, București, 1998, p. 121.

sub numele de *Pactul Briand-Kellogg*¹, cât și de mișcarea „*Uniunea Pan Europeană*”. Președinte de onoare al mișcării „*Uniunea Pan Europeană*”, Aristide Briand a stimulat și alte inițiative care să contribuie la promovarea proiectului de creare a Uniunii Europene (constituirea Uniunii Economice și Vamale Europene și a Federației pentru înțelegerea europeană). Dar inițiativa cea mai spectaculoasă a constat în propunerea, la 7 septembrie 1929, în cadrul Adunării Generale a Societății Națiunilor², de *creare între statele membre a unei Uniuni Federale*, care să nu aducă atingere suveranității acestor state. Guvernul francez a fost solicitat să detalieze propunerea făcută de Aristide Briand, astfel că în 1930 guvernul francez a prezentat un Memorandum cu privire la organizarea unui regim de Uniune Federală Europeană³. Deși statele au primit favorabil⁴ proiectul, el nu a putut fi pus în aplicare, din cauza afirmării la scurt timp a mișcărilor național-socialiste în Italia și Germania, astfel că ideea unității europene nu mai putea fi dezvoltată.

Mișcarea federalistă după cel de-al doilea Război Mondial. Ideea a fost preluată după război, de mișcarea federalistă alcătuită din: Uniunea europeană a federaliștilor, Uniunea parlamentară europeană, Noile echipe internaționale, Mișcarea socialistă pentru Statele unite ale Europei, iar în decembrie 1947, un Comitet internațional de coordonare a mișcărilor pentru unitate europeană a fost constituit de către aceste organizații. Dintre reuniunile acestui Comitet, cea mai importantă a fost Congresul de la Haga din 8-10 mai 1948, deoarece concluziile acestui congres au fost cuprinse în actul cunoscut sub titlul „*Mesajul către europeni*”, care a stat, într-o formă mult denaturată, la baza constituirii, la 5 septembrie 1949, a Consiliului Europei⁵.

Consiliul Europei, constituit ca un adevărat forum al democrațiilor europene, deoarece obiectivele sale vizau realizarea într-un cadru instituționalizat a protecției valorilor democratice, a libertăților individuale, precum și a regulilor de drept ce formează baza oricărei democrații adevărate⁶, este net diferit de Uniunea Europeană deoarece: 1) este o organizație de cooperare, și nu de integrare; 2) dispune de puteri foarte mici în raport cu UE, ale cărei decizii sunt obligatorii pentru statele membre; 3) are

¹ Eminentul diplomat francez a propus secretarului de stat al SUA, Kellogg, încheierea acestui Tratat; partea americană, acceptând propunerea Franței, a facilitat adoptarea Tratatului la Paris, la 27 august 1928 (România a devenit parte la Tratat la 21 martie 1929 prin ratificare). A se vedea: D. Mazilu, *op. cit.*, p. 26.

² Societatea Națiunilor – organizație internațională guvernamentală creată după Primul Război Mondial. Pactul SN, actul fundamental pe baza căruia a fost creată, prevedea printre scopuri: menținerea păcii, reglementarea armamentelor, dezvoltarea colaborării între popoare, respectarea dreptului internațional. Membrii fondatori au fost 32 de state – printre care și România –, dar, deși la un moment dat SN a numărat 62 de state, universalitatea nu a fost niciodată atinsă. A se vedea: I. Cloșcă ș.a., *Dicționar de drept internațional public*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1982, pp. 272-273.

³ D. Mazilu, *op. cit.*, pp. 26-27.

⁴ Cu excepția Marii Britanii.

⁵ A se vedea: G. Ysaac, *Droit communautaire général*, 3e éd., Mosson, Paris, 1992, pp. 13-14; J.L. Quermonne, *Le système politique de l'Union Européenne*, Montchrestien, Paris, 2002, p. 12; C. Booker, R. North, *Uniunea Europeană sau Marea Amăgire. Istoria secretă a construcției europene*, Ed. Antet, București, 2004, p. 51 și urm.; A. Taylor, *Originile celui de-al doilea război mondial*, Ed. Polirom, Iași, 1999; S. Romano, *Cincizeci de ani de istorie mondială. Pacea și războaiele de la Yalta până în zilele noastre*, Ed. Fundației Culturale Române, București, 1999; I. Ciupercă, E. Bold, *Ascensiunea nazismului (1919-1936). Cum a fost posibil?*, Ed. Junimea, Iași, 1995.

⁶ Cele zece state fondatoare ale Consiliului Europei au fost: Marea Britanie, Franța, Norvegia, Suedia, Danemarca, Italia, Irlanda, Belgia, Olanda, Luxemburg. A se vedea C. Leicu, *Drept comunitar*, Ed. Lumina Lex, 1998, București, p. 5.

un scop general politic, cultural și de apărare a drepturilor omului, fără să reprezinte un mecanism de integrare economică și politică.

Condițiile existente la sfârșitul celui de-al doilea Război Mondial au stat, în mod hotărâtor, la baza apariției Comunităților europene. Astfel, situația economică, politică, militară a Europei era foarte complexă și se datora modului în care se încheiase pacea și urmărilor ei; apariția celor două centre de putere, Statele Unite ale Americii și Uniunea Sovietică, și a zonelor lor de influență, începutul războiului rece, nevoia de refacere a economiilor distruse de război, găsirea unui sistem de garanții reale pentru menținerea păcii. În plan economic se remarcă lansarea *Planului Marshall*, de către SUA, în 1947, de ajutorare a statelor europene aflate în evidente dificultăți economice și sociale la sfârșitul războiului, sub condiția aplicării de către aceste state a unor programe de restructurare. În legătură cu aplicarea planului Marshall, la 16 aprilie 1942 a fost înființată *Organizația de Cooperare Economică Europeană* – OCEE, ca o organizație a cărei activitate să poată continua și după ce planul respectiv va fi avut efectul scontat și care să promoveze cooperarea europeană¹. Obiectivul OCEE² era de a promova dezvoltarea producției și a schimburilor internaționale de mărfuri și servicii, reducerea taxelor vamale și a altor obstacole în calea comerțului, menținerea stabilității valurilor naționale și a echilibrului balanțelor de plăți. În 1961, statele membre OCEE împreună cu SUA și Canada au încheiat un acord privind crearea *Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică* (OCDE) care a preluat funcțiile.

Pe lângă organizații cu vocație preponderent economică, cum e cazul OECE, în Europa, în primii ani după război, dar și pe plan internațional, s-au creat organizații cu vocație militară (UEO³ și NATO⁴) sau cu vocație politică (ONU¹, Consiliul Europei).

¹ O. Manolache, *Drept comunitar Instituții comunitare*, ed. a II-a, Ed. All Beck, București, 1999, p. 2. Alte proiecte de integrare europeană au avut în vedere o *Comunitate de Apărare Europeană* (EDC) stabilită prin Tratatul semnat la 27 mai 1952, de cele șase state membre CECO, urmându-se ideile din Planul „Pleven”, prin care se preciza crearea unei armate europene plasată sub controlul unui Minister European al Apărării. Scopul acestui plan era integrarea trupelor germane într-o armată europeană, subordonată unui minister de apărare european, fără să fie necesară o aderare a Germaniei Federale la NATO; prin aceasta se evita și crearea unui Minister de apărare german. Germania era vizibil discriminată nefiindu-i permisă existența unor unități militare mari sub comandă germană, fiind astfel un partener cu drepturi limitate. SUA, Marea Britanie și Italia vedeau în acest plan o manevră a francezilor de a întârzia reînarmarea Germaniei și îl considerau ineficient din punct de vedere militar. Franța nu a ratificat tratatul respectiv, având în vedere abandonarea unor instrumente prin excelență ale suveranității naționale. *Ibidem*, p. 3. A se vedea: I. Jinga, A. Popescu, *Dicționar de termeni comunitari*, Ed. Lumina Lex, București, 2000, p. 164; J.P. Jacqué, *Droit institutionnel communautaire*, 1998, citat de A. Popescu, I. Jinga, *Organizații europene și euroatlantice*, Ed. Lumina Lex, București, 2001, p. 88.

² Din care au făcut parte: Austria, Belgia, Danemarca, Elveția, Franța, Grecia, Italia, Irlanda, Islanda, Luxemburg, Marea Britanie, Norvegia, Olanda, Portugalia, Suedia și Turcia. A se vedea: I. Cloșcă ș.a., *Dicționar...*, p. 205.

³ *Uniunea Europei Occidentale* – organizație politică și militară înființată la 6 mai 1955, prin Acordul de la Paris din 23 octombrie 1954, intervenit între țările membre ale Pieței comune și Marea Britanie în vederea realizării „integrării” Europei Occidentale. UEO succede Uniunii Occidentale înființate prin Tratatul de la Bruxelles din 17 martie 1948, semnat de Franța, Marea Britanie, Belgia, Olanda, Luxemburg. Activitățile NATO tind să diminueze constant rolul și activitatea UEO. A se vedea I. Cloșcă ș.a., *op. cit.*, p. 304.

⁴ *Organizația Tratatului Atlanticului de Nord* – organizație politico-militară creată pe baza Tratatului de la Washington din 4 aprilie 1948, având ca membri fondatori: Belgia, Canada, Danemarca, Franța, Islanda, Italia, Luxemburg, Marea Britanie, Olanda, Norvegia, Portugalia și SUA. A se vedea: P. Calvocoressi, *Europa de la Bismark la Gorbaciov*, Ed. Polirom, Iași, 2003, p. 302; R. Keohane, S. Hoffman, *The New*

Aceste organisme, datorită inconvenientelor pe care le prezentau – fie nu reuneau aceleași state europene, fie participau și alte state neeuropene care dețineau, uneori, poziția dominantă (cum e cazul SUA, în cadrul NATO), nu răspundeau nevoilor Europei, mai ales sub aspect economic.

Secțiunea a II-a **CECO, CEE și CEEA**

§ 1. Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului

Planul Schuman. Într-un discurs celebru, rostit la Universitatea din Zürich, la 19 septembrie 1946, primul ministru englez Winston Churchill arăta că rezolvarea problemelor și viitorul Europei rezidă în reconcilierea dintre Franța și Germania. Germania, după recunoașterea sa prin acordurile semnate la Washington, în 1948 și cu substanțialul ajutor acordat de SUA, începea să se reorganizeze într-o mare putere, astfel că pentru statele europene, aflate între cele două puteri militare SUA și URSS, se punea tot mai acut problema menținerii păcii. Franța trebuia să găsească atât o cale de dezvoltare a industriei și de refacere a economiei, cât și o soluție care să-i ofere garanții suplimentare față de cele date de acordurile internaționale de tip clasic. Soluția propusă de economistul francez Jean Monnet, reprezentant de seamă al mișcării federaliste europene și totodată șef al Organizației naționale a planificării din Franța, și cuprinsă în declarația, din 9 mai 1950, a ministrului de externe francez Robert Schuman preconiza „punerea producțiilor de cărbune și oțel franceze și germane sub controlul unei Înalte Autorități în cadrul unei organizații deschise celorlalte state europene”².

Declarația (*Planul Schuman*) a stat la baza semnării, la 18 aprilie 1951, la *Paris* a Tratatului privind constituirea Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului³. Planul Schuman răspundea celor două imperative ale momentului: prevenirea izbucnirii unui nou conflict militar, prin punerea sub control comun a industriilor ce stăteau la baza producerii armamentului, și realizarea integrării economice. *Principiile* pe care se baza Planul Schuman erau: 1) punerea în comun a producției a două materii de bază, strategice: cărbune și oțel; 2) formarea unei piețe comune pentru statele membre; 3) construirea Comunității ca o solidaritate de fapt inspirată de un pragmatism prudent;

European Community: Decision making and Institutional Change, Westview, Boulder, 1991, p. 201; J. Lodge, *The European Community and the Challenge of the Future*, St. Martin Press, New York, 1993, p. 65; J. Pinder, *European Community: The Building of a Union*, Oxford University Press, Oxford, 1991, p. 349.

¹ *Organizația Națiunilor Unite* – organizație interguvernamentală cu vocație de universalitate, creată la 25 iunie 1945, când a fost semnată Carta organizației. Scopurile ONU sunt: menținerea păcii și securității internaționale, dezvoltarea de relații amicale între națiuni, realizarea cooperării internaționale, rezolvarea problemelor internaționale de ordin economic, social, cultural sau umanitar, dezvoltarea respectului drepturilor omului și libertăților cetățenești etc. A se vedea: I. Cloșcă ș.a., *Dicționar...*, p. 207.

² A se vedea: G. Isaac, *op. cit.*, pp. 13-15; J. Boulois, *Droit institutionnel des Communautés Européennes*, 3e éd., Montchrestien, Paris, 1991, p. 23, C. Leicu, *op. cit.*, p. 7. Intențiile declarate ale fondatorilor CECO au fost ca aceasta să fie doar o primă etapă pe calea spre o „fедераție europeană”. Piața comună a cărbunelui și oțelului trebuia să permită experimentarea unei formule care urma să fie extinsă treptat la alte sfere economice, ducând în final la o Europă politică.

http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/ro/displayFtu.html?ftuId=FTU_1.1.1.html

³ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/HTML/?uri=URISERV:xy0022&from=PL>

4) acordarea priorității integrării sectoriale, în raport cu cea globală și integrării economice, în raport cu cea politică; 5) realizarea integrării politice ca urmare a solidarității de fapt. La 20 iunie 1950, Franța va convoca, la Paris, o conferință interguvernamentală a cărei președinție a fost asigurată de Jean Monnet; au răspuns apelului Italia, Germania și țările Beneluxului și s-au întrunit la o masă a negocierilor, ocazie cu care Jean Monnet avea să spună: „Noi suntem aici pentru a realiza o operă comună, nu pentru a negocia avantaje, ci pentru a căuta avantajele noastre în avantajul comun”¹. Marea Britanie, deși a participat la negocieri, a refuzat² semnarea Tratatului invocând faptul că: 1) Tratatul aduce atingere suveranității de stat; și 2) sub aspect economic, îi sunt mai favorabile relațiile cu Commonwealth-ul.

Dispoziții. Instituții. Dintre *dispozițiile* Tratatului semnat la 18 aprilie 1951, la Paris, trebuie reținute: 1) durata Tratatului de 50 de ani, în care statele membre nu aveau posibilitatea de a părăsi Comunitatea; 2) apropierea politicilor țărilor membre în vederea atingerii scopului propus; 3) Tratatul avea ca scop crearea unei piețe comune a cărbunelui și oțelului înlăturând obstacolele puse în calea schimbului (de exemplu, taxe vamale, contingentări). Conform art. 4 din Tratat, sunt recunoscute ca incompatibile cu piața comună a cărbunelui și oțelului și „vor fi abolite și interzise”: 1) taxele la import și export ori taxele având efect echivalent și restricțiile cantitative privind circulația produselor; 2) măsurile și practicile discriminatorii între producători, între cumpărători și consumatori, în special în privința prețurilor și condițiilor de livrare ori a tarifelor și condițiilor de transport, precum și măsurile care împiedică libera alegere de către cumpărător a furnizorului; 3) subsidiile și ajutoarele acordate de către state ori taxele speciale impuse de state, în orice formă ar fi ele; 4) proiectele restrictive care tind spre împărțirea și exploatarea pieței.

Tratatul Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului a constituit următoarele *instituții*: 1) *Înalta Autoritate*, reglementată de art. 8-15, care să asigure, conform art. 3, îndeplinirea obiectivelor Comunității, sens în care i se conferea, conform art. 14, puterea de a lua, în concordanță cu dispozițiile Tratatului, decizii obligatorii pentru statele membre ale Comunității, precum și atribuția de a emite recomandări cu caracter obligatoriu în ceea ce privește rezultatele urmărite³; 2) *Consiliul de Miniștri*, organ interguvernamental care îndeplinea, în principal, funcția de armonizare a intereselor naționale cu cele ale Comunității; 3) *Adunarea Parlamentară*, formată din parlamentari ai țărilor membre, îndeplinea o funcție de supraveghere a activității Înaltei Autorități,

¹ A se vedea: A. Fuerea, *Manualul Uniunii Europene*, Ed. Actami, București, 2001, pp. 8-9.

² Marea Britanie a inițiat crearea unei contra-puteri, tot ca un organism economic regional, constituind la 20 noiembrie 1959, la Stockholm, Asociația Europeană a Liberului Schimb (*AELS*) organism ce a devenit în timp unul dintre principalii parteneri ai UE. Inițial AELS grupa 7 state: Austria, Danemarca, Elveția, Marea Britanie, Norvegia, Portugalia, Suedia. De la 1 iunie 1961 a devenit membru asociat și Finlanda, iar în 1973 și Liechtenstein. Deoarece CEE și AELS au dezvoltat între ele legături economice strânse care au culminat cu crearea, în 1994, a Spațiului Economic European (SEE), și din țările membre ale AELS, șase au aderat între timp la UE, această organizație și-a pierdut astăzi importanța inițială, care consta în principal în liberalizarea schimburilor comerciale, dublată de suprimarea taxelor vamale. A se vedea: *Dicționar de drept internațional public*, p. 33.

³ A se vedea: A. Fuerea, *Manualul Uniunii Europene*, ed. a IV-a, revăzută și adăugită după Tratatul de la Lisabona (2007/2009), Ed. Universul Juridic, București, 2010; B. Andreșan-Grigoriu, T. Ștefan, *Tratatele Uniunii Europene – actualizat 2010*, ed. a II-a, Ed. Hamangiu, București, 2010; O. Manolache, *op. cit.*, p. 3.

având între prerogativele sale și revocarea din funcție a membrilor acesteia; 4) *Comitetul Consultativ*, compus din 30 până la 51 de membri desemnați de Consiliul Miniștrilor, cuprindea reprezentanți ai industriașilor, comercianților, consumatorilor din sectoarele reglementate de tratat; 5) *Curtea de Justiție a Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului*, avea competența de a judeca litigiile intervenite între statele membre, instituțiile Comunității, respectiv, persoanele fizice și juridice în procesul aplicării dispozițiilor comunitare¹.

§ 2. Comunitatea Economică Europeană (CEE)

Momente. Observând atât experiența acumulată în perioada funcționării CECO, cât și avantajele și dezavantajele acestei structuri, dar mai ales pentru a răspunde situației economice și politice pe plan mondial în acea perioadă, statele europene și-au propus continuarea drumului început în condiții care să permită o reală relansare economică. La 25 iunie 1950, izbucnește războiul din Coreea care aduce în discuție interese legate de apărare; sunt exprimate intențiile blocurilor opuse² care pun în lumină necesitatea creării anumitor organizații militare integrate. Statele europene au încercat să realizeze o comunitate de apărare de natură economică propunând un tratat de creare a unei Comunități de apărare, dar era prea recent după cel de-al doilea Război Mondial și, ca atare, Franța s-a opus categoric, iar țările Beneluxului au observat că între ele deja funcționa o anumită uniune vamală, care a fost inaugurată pentru a se dezvolta la scara întregii Europe de Vest³. Atunci, țările Beneluxului au adoptat un proiect olandez, care prevedea crearea unei Piețe comune generalizate, unde produsele să circule liber, neîngrădite, desființându-se barierele vamale dintre statele membre⁴. Deci, primul moment de referință în procesul constituirii CEE, l-a constituit *Memorandul țărilor Beneluxului*, elaborat la 20 mai 1952, a cărui idee principală a fost faptul că „*integrarea economică trebuia să precedă integrarea politică*”. Memorandumul a fost supus unei analize aprofundate și discutat la *Reuniunea de la Messina 1-3 iunie 1955* (la care au luat parte miniștrii de externe din Italia, Franța, Germania, Belgia, Olanda, Luxemburg). La reuniune a fost desemnat Paul-Henri Spaak – ministru de externe belgian – să elaboreze, cu ajutorul unui Comitet de delegați guvernamentali, un proiect privind posibilitățile de extindere a integrării sectoriale în domeniul energiei atomice, cât și pentru a crea o piață

¹ A se vedea: C. Leicu, *op. cit.*, p. 10, L. Cartou, *Communautés Européennes*, 9e éd., Précis Dalloz, 1989, p. 53; O. Manolache, *op. cit.*, p. 4.

² Pentru a evita reconstrucția unei armate germane autonome, ministrul francez René Pleven a propus transpunerea, în materia apărării, a metodelor aflate în curs de dezvoltare în domeniul cărbunelui și a oțelului. A se vedea: J.L. Quermonne, *Le système politique de l'Union Européenne*, Montchrestien, Paris, 2002, p. 16; J.B. Duroselle, *L'Europe Histoire de ses peuples*, Perrin, Paris, 1990, p. 89; J.B. Duroselle, *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours, Vie politique et relations*, PUF, Paris, 1991, p. 197; A. Grosser, *Occidentalii. Țările Europei și Statele Unite după război*, Ed. Du Style, București, 1999, p. 328.

³ A se vedea: I. Filipescu, A. Fuerea, *Drept instituțional comunitar European*, ed. a V-a, Ed. Actami, București, 2000, p. 13; D. Hamon, I.S. Keller, *Fondements et étapes de la construction européenne*, PUF, 1997, p. 59; P. Hazard, *Criza conștiinței europene (1685-1715)*, Ed. Univers, București, 1973, p. 308; A. Heller, F. Feher, *De la Yalta la Glasnost*, Ed. De Vest, Timișoara, 1993, p. 98; G. Hermet, *Istoria națiunilor și a naționalismului în Europa*, Institutul European, Iași, 1997, p. 378.

⁴ L. Dick, *Ghidul Uniunii europene*, Ed. Teora, București, 1999, p. 11.

comună generalizată¹. Proiectul se justifica sub ambele aspecte, căci, pe de o parte, în domeniul nuclear era necesară o reglementare aparte datorată specificului său, iar pe de altă parte, proiectul corespundea nevoii de generalizare a integrării economice și de transformare a pieței comune într-o piață internă. Raportul Spaak, prezentat la 21 aprilie 1956, a deschis calea negocierilor dintre „cei șase”, negocieri care s-au finalizat prin semnarea, la 25 martie 1957, la Roma, a Tratatelor privind constituirea Comunității Europene a Energiei Atomice sau Euratom (CEEA) și a Comunității Economice Europene (CEE) sau Piața comună.

Tratatul CEE² includea, în art. 2, scopul Comunității: „Comunitatea are ca misiune, prin stabilirea unei piețe comune și prin participarea progresivă a politicilor economice ale statelor membre, de a promova o dezvoltare armonioasă a activităților economice în ansamblul Comunității, o expansiune continuă și echilibrată, o stabilitate crescută, o creștere accelerată a nivelului de viață și relații mai strânse între statele pe care le reunește”.

În vederea realizării acestui scop erau stabilite (în art. 3) o serie de *politici*: 1) eliminarea în relațiile dintre statele membre a taxelor vamale, precum și a restricțiilor cantitative, la importuri și exporturi de bunuri, ca și a oricăror alte măsuri cu efect echivalent acestor restricții; 2) stabilirea unor tarife vamale comune și a unei politici comerciale comune, în relațiile cu țări terțe, nemembre ale Comunității; 3) înlăturarea, în relațiile dintre statele membre, a obstacolelor în calea liberei circulații a persoanelor, serviciilor și capitalurilor; 4) adoptarea unei politici comune în domeniul agriculturii; 5) adoptarea unei politici comune în domeniul transportului; 6) crearea unei politici comunitare în domeniul concurenței comerciale; 7) elaborarea de politici coordonate în domeniul bancar; 8) apropierea legislațiilor naționale; 9) constituirea Fondului Social European în vederea îmbunătățirii posibilităților de angajare a lucrătorilor în Comunitate; 10) crearea unei Bănci Europene de Investiții³.

Patru *principii fundamentale* stăteau la baza constituirii pieței comune: 1) libera circulație a mărfurilor, persoanelor, serviciilor, capitalurilor; 2) armonizarea progresivă a politicilor economice ale statelor membre și crearea de politici comune în diferite

¹ Pentru realizarea acestui obiectiv, s-au organizat la Bruxelles mai multe reuniuni (7) de experți, în perioada iulie 1955 – aprilie 1956, sub conducerea lui P.H. Spaak. Au fost examinate căile și modalitățile constituirii Pieței comune, dar și implicațiile financiare și consecințele acestui „proiect important”. Negocierile au fost întinse inclusiv asupra implicării economice reduse din partea Franței cu piața comună (mai mult, în această privință Franța a cerut garanții fără excluderea, de asemenea, a împărțirii de către ceilalți parteneri a răspunderii financiare și comerciale în legătură cu teritoriile de peste mări și țările asociate ei). A se vedea D. Mazilu, *op. cit.*, p. 44; O. Manolache, *op. cit.*, p. 5.

² După semnare, tratatul a fost modificat în primul rând prin Actul unic European din 17-23 februarie 1986, prin Tratatul privind Uniunea Europeană din 7 februarie 1992, prin Tratatul de la Amsterdam din 2 octombrie 1997, cât și prin numeroase acte normative speciale, precum Tratatul de fuziune a executivelor din 1965. A se vedea: V. Constantin, *Documente de bază ale Comunității și Uniunii Europene*, ed. a II-a, Ed. Polirom, București, 2002, p. 14. http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/treaties_founding.htm.

³ Pentru atingerea acestor scopuri, activitățile statelor membre și ale Comunității cuprind adoptarea unei politici economice bazate pe strânsa coordonare a politicilor statelor membre, pe piața internă, și pe definirea obiectivelor comune și dirijate conform principiului unei economii de piață, deschise, în care concurența este liberă (în același timp, aceste activități cuprind fixarea irevocabilă a ratelor de schimb, care va conduce la introducerea unei monede unice, ECU, precum și definirea și promovarea unei politici monetare și a unei politici de schimb unic, al căror obiectiv principal este menținerea stabilității prețurilor și susținerea politicilor economice generale în Comunitate) (art. 3 TCEE).